

TÜRK DÜNYASI AVRASYA'DA GÜÇ MERKEZİ OLUŞTURABİLİR Mİ?

Barış DOSTER¹

Öz

Avrasya coğrafyası, gerek jeopolitik, gerek stratejik, gerek ekonomik açıdan dünyanın en önemli bölgesidir. Son yıllarda dünya siyasetinin ağırlık merkezi de batıdan doğuya, Atlantik'ten Avrasya'ya kaymaktadır. Avrasya coğrafyası özelinde de Türk Cumhuriyetleri'nin, Türk Dünyası'nın özel, önemli, özgün bir konumu vardır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını kazanan ülkelerden beşi Türk Cumhuriyeti'dir. Bunlardan Azerbaycan, önemli bir Kafkasya ülkesidir. Diğer dört Türk Cumhuriyeti, yani Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan ise Orta Asya ülkeleridir. Aynı zamanda bir Avrasya ülkesi olan ve Türk Dünyası'nın en güçlü, köklü ve büyük devleti olarak öne çıkan Türkiye'nin Orta Asya'yla, Türkistan coğrafyasıyla olan tarihsel, kültürel, toplumsal bağları dikkate alındığında, Türk Dünyası'nın Avrasya'da etkili olmak, ağırlık merkezi oluşturmak için geniş olanaklara sahip olduğu görülür. Ancak bunun için öncelikle Türk Cumhuriyetleri'nin güçlü biçimde birlik oluşturmaları, sürdürülebilir işbirliği modelleri geliştirmeleri, temel bazı konularda ortak tavır almaları gerekir. Bu kapsamda, bünyelerinde kalabalık Müslüman ve Türk nüfus barındıran Rusya ve Çin'in, bölgeyle yakından ilgilenen İran'ın, bölgeye yönelik projeleri bilinen ABD'nin, Türkiye ve Türk Dünyası'na ilişkin politikalarını da hesaba katmak zorunludur. Türkiye eğer bu konuda öncülük yapabilecek, inisiyatif alabilecek adımlar atabilir; kısa, orta, uzun vadeli stratejiler geliştirebilir, kapsamlı ve gerçekçi bir Avrasya stratejisi ortaya koyabilirse, bundan hem Türkiye hem de Türk Dünyası kazançlı çıkar.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Türk Dünyası, Avrasya, İşbirliği, Enerji

1 Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü .
e-mail: dosterb@hotmail.com

Can the Turkish World Create a Power Center in Eurasia?

Abstract

Eurasian geography is the geopolitical, strategic and economically most important region in the world. In recent years the centre of the world politics has shifted from the West to the East, from the Atlantic to the Eurasia. The Turkic Republics and the Turkic World have a very special, important and unique position in the Eurasian geography. Five of the countries that have gained their independence along with the disintegration of the USSR, are the Turkic Republics.

Azerbaijan is an important country in Caucasia. The other four Turkic Republics Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan are the Central Asian countries. Turkey is also a country in Eurasia and the most powerful, the oldest state in the Turkic World. Turkey also has strong historical, social, cultural ties with those countries. When looking at these, it can be seen that the Turkic World has wide possibilities in order to be the effective in Eurasia and to create a centre of gravity. For this, first of all, the Turkic Republics should form a strong union, to develop sustainable cooperation models, at least to achieve common attitudes on certain issues in this context.

Keywords: Turkey, Turkic World, Eurasia, Cooperation, Energy

Giriş

Türk Dünyası kavramı; tarihsel, siyasal, toplumsal, kültürel, coğrafi, etnolojik boyutlarıyla çok eski dönemlere uzanır. Türk adının, Türk Milleti'nin isminin geçtiği ilk Türkçe metin olan Orhun Kitabeleri'nden başka, yazılı belgeler açısından en azından 1300 yıllık bir tarihi vardır Türk Dünyası'nın. Yazılı dönem öncesi de hesaba katılırsa bu tarih, 5 bin yıl geriye götürülür. Türk Dünyası'nda, ortak dil ve alfabe çabaları da, kabaca 150 yıllık geçmişe sahiptir. Yakutlar, Latin alfabesine geçen ilk Türk toplumdur. 1917 – 1933 arasında Latin alfabesini kullanmışlardır. Azerbaycan'da Bakü'de 1926'da toplanan Birinci Türkoloji Kongresi'nden hemen sonra, 1927'de Latin Alfabesine geçilmiştir. Türkiye ise 1 Kasım 1928'de, Harf İnkılabı ile birlikte Latin harflerini benimsemiştir. Bakü'deki bu kongreden uzun yıllar sonra, 1991 yılında İstanbul'da Türk Dünyası'ndan dilbilimciler bir kez daha toplanmışlardır. Bu toplantılar 1992 ve 1993 yıllarında da yapılmış, toplantılara katılan dilbilimciler 34 harfli ortak alfabe üzerinde fikir birliğine varmışlardır.² Ancak bu konuda ülkeler arasında henüz bütünlük sağlanabilmiş değildir.

Türk Dünyası, siyasi açıdan çok eski bir kavram olsa da, özellikle ve sıklıkla Soğuk Savaş sonrasında kullanılır olmuştur. 1989 – 1991 yılları arasında SSCB'nin dağılması, Doğu Bloku'nun tarihe karışması, Varşova Paktı'nın yıkılması ve Berlin Duvarı'nın çökmesiyle birlikte, Orta Asya'da bağımsızlıklarını kazanan dört cumhuriyet (Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan), Kafkasya'da bir cumhuriyet (Azerbaycan), Türkiye ve KKTC ile birlikte Türk Dünyası'nı oluşturan ülkeler olarak anılmaya başlamıştır. Eklemek gerekir ki, 85 federal birimden oluşan, 100'den fazla dil ve lehçe konuşulan Rusya Federasyonu'nun nüfusu 145 milyondur. Ülkede 160 farklı etnik grup yaşamaktadır. Nüfusun yüzde 80'ini oluşturan Rusların ardından en kalabalık grup, nüfusun yüzde 9'unu oluşturan çeşitli Türk topluluklarıdır. Rusya'da 37 Türk topluluğu yaşamaktadır.

Türkiye ve KKTC dahil olmak üzere Türk Cumhuriyetleri'nde yaşayan nüfus toplamı 200 milyon dolayındadır. Fakat hemen belirtmek gerekir ki bu nüfus tamamen türdeş değildir. Türk Cumhuriyetleri'nde, başka etnik köken, halk ve milletlerden yurttaşlar da yaşamaktadır. Misal; nüfusu 18.5 milyona varan, yüzölçümü 2.725 milyon kilometrekareyi bulan, bu açıdan dünyanın 9. büyük ülkesi olan Kazakistan'ın nüfusunun kabaca yüzde 40'ı Hristiyan'dır. Etnik bakımdan Kazakların oranı yüzde 58,9,

² Ayrıntılı bilgi için bkz: Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1992.

Rusların oranı ise yüzde 25.9'dur. Nüfusun yüzde 15.2'si ise Ukraynalı, Özbek, Uygur, Tatar ve Almanlardan oluşmaktadır.³ Keza nüfusu 6.2 milyon, yüzölçümü ise 200 bin kilometrekare Kırgızistan'da da nüfusun yüzde 20'si Ortodoks'tur. Etnik dağılım ise şöyledir: Yüzde 65 Kırgız, yüzde 13.6 Özbek, yüzde 12.5 Rus. Nüfusu 5.8 milyon, yüzölçümü 490 bin kilometrekare olan Türkmenistan nüfusunun yüzde 85'i Türkmen, yüzde 5'i Özbek, yüzde 5'i Rus'tur. 32.3 milyon nüfusu olan, yüzölçümü 447 bin kilometrekareye ulaşan Özbekistan'da da nüfusun yüzde 80'i Özbek, yüzde 5'i Rus'tur. 10 milyonu nüfusu ve 87 bin kilometrekare yüzölçümü olan Azerbaycan'da ise Hristiyan ve Rus oranı, diğer dört cumhuriyete kıyasla görece daha düşüktür.

1) Türk Dünyası ve Güç Dengeleri

SSCB'nin dağıldığı dönem, Türkiye'nin önüne fırsat sunsa da, Türkiye bundan tam olarak yararlanamamıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Türkiye'nin bu gelişmeye hazırlıksız yakalanması, bilgi eksikliği, devlet kapasitesinin yetersizliği, Rusya ve İran'la giriştiği rekabet, ABD'nin bölgesel hesaplarında rol almak gibi yanlış bir yolu tercih etmesi ilk akla gelenler arasındadır. Örneğin; SSCB'den bağımsızlığını kazanan beş Türk Cumhuriyeti'nin başkentlerinde Türk büyükelçiliklerine, şehrin en güzel, en gözde mekânları, binaları tahsis edildiği halde, Türkiye'ye yönelik bu ilgi, saygı, sevgi ve duygusal bağlılık sürekli kılınamamıştır. O nedenle tam da o yıllarda Türkiye'ye üniversite eğitimi için gelen 10 bin gencin (her Türk Cumhuriyeti ikişer bin öğrenci yollamıştı) yüzde 75'i, diploma almadan ülkelerine dönmüştür.

İlerleyen yıllarda Türkiye, daha dikkatli adımlar atmış, daha gerçekçi sözler vermiş ise de ne Türk iş dünyasının yatırım ve ticaret kapasitesi ne de Türkiye'nin gücü yeterli olmuştur. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türk Dilli Devlet ve Topluluklar Zirveleri, TİKA, TÜRKSOY, Türk Keneşi, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi de (TÜRKPA)⁴ tüm iyi niyetli çabalara rağmen, kurumsal yetersizlik, mali kaynak eksikliği, eşgüdüm noksanlığı, sürekli ve düzenli, yani istikrarlı adımlar atmaktan yoksunluk nedeniyle, umulan etkiyi yaratamamıştır. Bu durum elbette Türkiye'nin gücünden bağımsız değildir. Zira Türkiye'nin devlet kapasitesinin, güç unsurlarının (siyasi, iktisadi, askeri ve yumuşak güç), kamu diplomasisi faaliyetlerinin kapasitesi sınırlıdır.

3 <https://www.turksoy.org/tr/members/kazakhstan>.

4 Bu kuruluşların çalışmaları için bkz.: Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Yılığ 2013, ed: Turgut Demirtepe ve Murat Yılmaz, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayını, Ankara, 2015.

Dahası Türkiye’de Türk Dünyası’na ilişkin yaklaşımlar arasındaki uyumsuzluk, hem Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri’ne ilişkin politikasını olumsuz etkilemekte, hem de Türk Dünyası’nın bir ağırlık merkezi oluşturmasını güçleştirmektedir. Şöyle ki; Türkiye’de Türk Dünyası’na ilişkin olarak üç yaklaşım öne çıkmaktadır. Birincisi, Türk Dünyası’na ideolojik olarak yaklaşan, Türkçü bakış açısıdır. İkincisi, Türk Dünyası’na kültürel, tarihsel, duygusal düzlemde odaklanan düşüncedir. Üçüncüsü ise Türk Dünyası’nın ekonomik, jeopolitik ve stratejik önemine dikkat çeken yaklaşımdır. Fakat asıl belirleyici olan, bu bakış açılarından bağımsız olarak, Türk Dünyası’nı oluşturan ülkelerin devlet kapasitesi, farklı çıkar, öncelik ve tehdit algıları, kendi aralarında yaşadıkları sorunlardır. Bu konuda birkaç örnek verilebilir.

Misal; Türkiye’nin doğalgaz tedarikinde Türkmenistan’da çıkan doğalgazı tercih etmemesi, iki ülke arasında soğukluk yaratmıştır. Soğuk Savaş sonrasında Türkmenistan; önce kurucu lideri Saparmurat Türkmenbaşı’nın kendi milli kimliğini Türk Dünyası içinde öne çıkarmaya çabalaması nedeniyle, ardından iktidara gelen Gurbanguli Berdimuhammedov döneminde Türkmenistan’ın Birleşmiş Milletler’den aktif tarafsızlık statüsü alması nedeniyle, ülke, bölgesel ve Türk Dünyası’na ilişkin ittifaklara mesafelidir. Dünyanın en büyük 10 pamuk üreticisinden biri olan Türkmenistan’ın Çin’le özellikle enerji odaklı işbirliği hızla gelişmektedir.

Misal; Özbekistan’ın Taşkent, Buhara, Semerkant gibi Türk tarihi ve kimliği açısından çok önemli şehirlere sahip olması; tarihsel olarak Emir Timur geleneğini öne çıkarması; kendini Türk Dünyası içinde özel, özgün, önemli konumda görmesi, Türkiye’ye mesafeli tavır almasına neden olmuştur. Orta Asya’nın tam ortasında olan ve bölgedeki tüm ülkelerle sınırı bulunan Özbekistan’daki rejim muhaliflerine ve köktendinci akımların liderlerine Türkiye’de kucak açılması da, iki ülke arasındaki soğukluğun diğer nedenidir. Özbekistan’da değişen iktidara koşut olarak ilişkilerde bir yumuşama görülse de, halen istenilen düzeyde değildir.

Misal; Kazakistan nüfusu içindeki Rusların ve Ukraynalıların oranının yüksekliği, bu açıdan da Rusya’yla olan yakın bağları, Türkiye’ye karşı soğuk bir tutum almasının önemli nedenlerinden biri olmuştur. Petrol, doğalgaz, uranyum gibi enerji kaynakları açısından zengindir. Politik açıdan ise istikrarlı bir ülkedir. 1990 yılından bu yana aralıksız olarak cumhurbaşkanlığı yapan Nursultan Nazarbayev dikkatli, dengeleri gözetken bir devlet adamıdır. Yaşı ve deneyimi nedeniyle “Türk dünyasının

aksakalı” olarak da bilinir. Kazakistan, hem coğrafi konumu, hem ekonomik ilişkileri nedeniyle özellikle Rusya ve Çin ile dengeleri gözetmekte, zengin enerji kaynakları sebebiyle de Batı’nın ilgisini çekmektedir.

Kazakistan, Orta Asya’nın en önemli ekonomisi, en çok yabancı yatırım çeken ülkesidir. Avrasya düşüncesini Türk Dünyası’nda ilk dile getiren liderlerden biri Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev olmuştur. 2009’da Türk Keneşi fikrini ortaya atan da odur. Keza hem Rusya nezdindeki itibarının, hem Türk Dünyası’ndaki ağırlığının verdiği özgüvenle, Rusya lideri Putin’e Türkiye’nin Avrasya Ekonomik Birliği’ne alınmasını da önermiştir. Türkiye’nin 2015 yılında Rus uçağını düşürmesi sonrasında gerilen ilişkilerin yumuşaması için Nazarbayev arabuluculuk yaptığı gibi, Suriye meselesinde Rusya, Türkiye ve İran’ı biraraya getiren süreç de Kazakistan’ın başkenti Astana’da başlamıştır, “Astana Süreci” diye anılmaktadır. Son yıllarda Türkiye – Kazakistan ilişkileri gelişmektedir. Türkiye, bu ülkede en çok yatırımı olan 4. ülkedir.

Misal; Türkiye’nin en güçlü, en yakın bağlara sahip olduğu Azerbaycan’la bile, gerek bu ülkedeki başarısız darbe girişimine Türkiye’den bazı siyasilerin verdiği destek, gerekse Türkiye’nin Ermenistan açılımı nedeniyle sorun yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin Azerbaycan’daki itibarı zayıfladığı gibi, Azerbaycan adeta Türkiye eliyle Rusya’ya daha da fazla itilmiştir. Üstelik Azerbaycan, Türkiye’nin önemli enerji tedarikçilerinden biridir. Enerji ihracatının payı, toplam ihracat içinde yüzde 90’ı bulan, yabancı yatırımlar içinde enerji sektörüne yapılan yatırım oranı yüzde 85’e ulaşan Azerbaycan, Türkiye’nin doğalgaz ihtiyacının kabaca beşte birini karşılamaktadır.

Misal; Türkiye’nin en sorunsuz ilişkilere sahip olduğu Orta Asya Türk Cumhuriyeti Kırgızistan’la bile ilişkiler, 2010 yılına dek düşük düzeyli olmuştur. 2010 sonrasında Kırgızistan’da iktidarın değişmesine koşut olarak ilişkiler gelişmeye başlamış, karşılıklı olarak vizeler kaldırılmış, Türkiye’nin 2015’te Rus uçağını düşürmesiyle yeniden zayıflamıştır. Eklemek gerekir ki, Türk Dünyası’ndaki etkisi çok sınırlı olan Kırgızistan’la Türkiye’nin ekonomik ilişkileri de düşük düzeydedir.

Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetleri’nin, birbirlerinden çok başka ülkelerle ticaret yapması, ekonomik işbirliği içinde olması, Rus etkisine açık konumları, bölgede etkisi yüksek olan iki büyük güç yani Rusya ve Çin arasındaki dengeleri gözetmek durumunda olmaları, Türk Dünyası’nın daha yakın ilişkilere sahip olmasını güçleştirdiği gibi, Türkiye’nin de elini zayıflatmaktadır. Kaldı ki, siyasi açıdan olmasa bile, ekonomik

açıdan rakip konumda olan Türk Cumhuriyetleri arasında zaman zaman gerilim de yaşanmaktadır. Örneğin; ikisi de Hazar Denizi'ne sahil dar ve enerji zengini ülkeler olan Azerbaycan ve Türkmenistan arasında, Hazar Denizi'nin petrol yataklarının paylaşımı konusunda 2001, 2009 ve 2012 yıllarında gerilim yaşanmıştır.

Zamanla, özellikle de 2000 yılı sonrasında, hem Rusya Federasyonu'nun, Vladimir Putin dönemiyle birlikte, yakın çevresinden başlayarak hızla toparlanması ve bu kapsamda Türk Cumhuriyetleri üzerindeki etkisini de artırması, hem de Türk Cumhuriyetleri'nin kendi aralarında görülen anlaşmazlıklar, Türkiye tarafından daha çok anlaşılmasıdır. Rusya, kendisinden başka hiçbir gücün Orta Asya'da, Kafkasya'da etkili olmasını istemediğinden, yakın çevre politikasını da, bölge politikasını da buna göre şekillendirdiğinden bölgedeki ülkelerin birbiriyle gerilim içinde olmasından da memnundur. Mevcut sorunların devamı, çözümünün engellenmesi veya Rusya tarafından çözülmesi, Moskova'nın nüfuzunu daha da pekiştirmektedir.⁵ Ekonomide en güçlü olduğu alanlar enerji ihracatı, nükleer santral yapabilme yeteneği ve silah sanayisi olan Rusya'ya rağmen, Türkiye'nin Orta Asya'da öne çıkması da, Türk Cumhuriyetleri arasında bir ortak pazar kurulması da mümkün değildir. Türkiye'nin buna öncülük edecek ekonomik, endüstriyel gücü olmadığı gibi, Türk Cumhuriyetleri'nde de bu yönde ortak bir irade yoktur.

2) Avrasya ve Avrasyacılık

Avrasya; Avrupa ile Asya'yı kapsayan coğrafi bölgenin ortak adıdır. 53 milyon kilometrekare büyüklüğündedir ve dünya nüfusunun kabaca yüzde 60'ını barındırmaktadır. Avrasyacı düşünce ise bu coğrafyanın kendine has tarihsel, kültürel, toplumsal kimliğine, birikimine, derinliğine, özgül ağırlığına vurgu yapar. Coğrafyayı, coğrafyanın yarattığı tarihi, kültürü, siyaseti önemser. Kimlik tanımını ona dayandırır. Bu yönüyle jeopolitikle yakından ilgilidir. Günümüzde ABD başta olmak üzere Batı emperyalizminin bölgeye yönelik müdahalelerine karşıdır. Avrasya ülkeleri arasında yakın işbirliğini savunur. Çok kutuplu dünya düzeninden yanadır.

Avrasyacılık terimini dünyada ilk kullanan Alman coğrafyacı Alexander von Humboldt, Rusçada ise V. İ Lamanski'dir. Başlangıçta salt coğrafi yönü dikkat çekmiştir. Zamanla, 19. yüzyıl sonlarında yaşanan kimlik bunalımına koşut olarak, Rusya'da felsefi, ideolojik bir akım olarak 5 Rusya'nın dış politikası için bkz.: Volkan Özdemir, **Rusya'nın Kodları**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018.

gelişmiştir. Rus ve Türk aydınlar arasında yayılmıştır. Aydınlanmacıdır, çağdaşlaşma yanlısıdır, dayanışmacıdır. Liberal ve bireyci değildir. Batıcılığa, Batının sömürüsüne, baskısına karşıdır. Batının dayattığı ve evrensel olduğunu öne sürdüğü gelişme şemalarına karşı çıkar. Tarihsel gelişmeyi sadece zaman açısından değil, aynı zamanda mekân açısından da değerlendirir. Tarihe ve topluma toptancı, dışlayıcı ve tek tipleştirici bakmamak, her toplumun ve her kültürün kendi birikimini, deneyimini, geleneğini, dinamiklerini, kendi nesnel koşulları içinde anlamaya çalışmak gerektiğini savunur.

Avrasya coğrafyası ve Avrasyacılık söz konusu olduğunda, ilk akla gelen ülke Rusya, ilk akla gelen düşünürler de Rusya'daki Avrasyacı düşünürlerdir. Rusya'daki Avrasyacı hareketi bilmek, Türk Dünyası açısından da ayrıca önemlidir. Çünkü hem coğrafi yakınlık, hem tarihsel ilişkiler, hem siyasi rekabet, hem de kültürel etkileşim nedeniyle, Rusya'daki Avrasyacı düşüncenin şekillenmesinde Türklerin özel bir önemi vardır.

Rusya'da Avrasyacılık düşüncesi, bir yandan büyük coğrafyasında yaşadığı yalnızlık, bir yandan da tarihsel ve siyasal olarak, İngiliz emperyalizmine karşıtlıkla gelişmiştir. Avrasyacılığı, ayrıca Slav kültürü, Rusya'daki devlet yönetimi, siyaset felsefesi ve Ortodoks Kilisesi derinden etkilemiştir. 19. yüzyılda Orta Asya'da, Rusya ile İngiltere arasında yaşanan çetin rekabetin (Büyük Oyun) sonucunda, Rusya'nın devre dışı kalması da, Rusları derinden sarsmıştır. Sonrasında Rusya'nın savaşta Japonya'ya yenilmesi, 1917'de yaşanan Ekim Devrimi, Birinci Cihan Harbi'nden çekilmesi, Rusya'da derin toplumsal ve siyasal izler bırakmıştır. Rusya'da Avrasyacılık akımı, tarihsel olarak iki aşamalıdır: İlki, 1920'lerin başında olgunlaşan "Klasik Avrasyacılık" ve ikincisi 1980'lerin ikinci yarısında gelişen "Yeni Avrasyacılık".

Rusya'daki Avrasyacılara göre; hem coğrafi, hem kültürel açıdan iki tipik Avrasya ülkesi vardır: Rusya ve Türkiye. İkisinde de güç, liderlik, karizma, devlet, ordu, merkezi otorite, lidere itaat, otoriteye sadakat önemlidir. İkisinin de toplumsal ve kültürel değerleri, siyasal yapıları, tarihsel gelişme şemaları Batı toplumlarınınkilerle benzeşmez. Batılıların, Rusya ve Türkiye'yi, Avrupa'da toprakları olduğu halde, Avrupalı saymaması yersiz değildir. Rusya ve Türkiye'de de halkın büyük bölümü, kendini Avrupa uygarlığının, Avrupa kültürünün parçası olarak görmez. Klasik Avrasyacılık akımının kurucusu N. S. Trubetskov'dur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa'ya başlayan ilk Rus göçüyle ortaya çıkan akım, 1920'lerde Avrupalılaşmaya, Avrupa sömürgeciliğine karşı

gelişmiştir. Rusya'yı, Avrasya'nın, bir başka anlatımla eski dünyanın merkezine yerleştirir. Bir ucunda Avrupa, diğer ucunda Asya vardır. Anadolu, İran, Hindistan, Çin, Japonya bu kapsamda ele alınır. Rusya ise ne Avrupa'dır, ne Asya'dır. Kendine özel bir coğrafyadır. Kendine özgü bir dünyadır.⁶ Rusların sadece Slav kimliği ile tanımlanamayacağını, Slav kimliğinden ibaret olmadığını, başta Müslümanlar ve Türkler olmak üzere, Slav olmayan toplumlarla da güçlü ilişkileri olduğunu savunan Avrasyacılar göre; geniş ve zorlu coğrafya, sert iklim koşulları, düşük nüfus yoğunluğu nedeniyle, Avrasya'da insanların yaşayabilmek için, birlikte hareket etmesi, dayanışma içinde olması gerekir. Bunu başaran devlet ve uygarlıklar tarihe geçmiştir: İskitler, Moğollar, Hunlar gibi... O nedenle Avrasya'da ortaklaşma, birlik, kardeşlik duyguları öne çıkar, herhangi bir ırkın veya kavmin üstünlüğü değil.

Rusya lideri Putin, günümüzdeki Avrasyacı çevrelerle (ki başta Aleksandr Dugin olmak üzere bir kısmı kendini "Yeni Avrasyacı" olarak niteler), yakın temas halindedir. Akılcı, gerçekçi ve faydacı bir devlet adamı olan Putin, jeopolitiğe önem veren, Batı'ya eleştirel bakan bu düşünce akımının stratejik ve jeopolitik önermelerinden de yararlanmaktadır. Putin de, Yeni Avrasyacılar da, Rusya'nın geçmişteki tüm tarihsel, siyasal, toplumsal, ideolojik birikimini ve mirasını sahiplenirler. Gerek çarlık dönemini, gerek Sovyetler Birliği dönemini, dünya siyasetindeki güçlü konumları nedeniyle saygıyla anarlar.

3) Avrasya'da Güç Merkezi Olmanın Koşulları

Avrasya güçlerinin dünya ölçeğinde politik ve ekonomik ağırlığı artmakta, dünyada güç dengeleri batıdan doğuya, Atlantik'ten Avrasya'ya kaymaktadır. 2025 yılında Avrasya blokunun toplam üretimi Atlantik blokunu geçecektir. Halen Rusya, Çin, Hindistan ve İran'dan oluşan Avrasya'nın büyük güçleri, küresel hâsılanın yüzde 31'ini üretmektedir. Küresel dış ticaretteki payları ise yüzde 25'tir.

Avrasya'da hamle yapabilmek, ittifak kurabilmek, hele de güç merkezi oluşturabilmek için, öncelikle Rusya'nın hassasiyetlerini gözetmek, Rusya'yı ikna etmek gerekir. Aksi halde hem başarılı olmak mümkün değildir, hem de Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Rusya'nın baskısına maruz bırakılırlar. Dahası, Rusya'nın kendi hayat sahası, yaşam alanı olarak gördüğü bu coğrafyada, yeniden kendi liderliği altında bir

6 Rusya'daki Avrasyacılık tartışmaları için bkz: Aleksandr Dugin, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, Küre Yayınları, İstanbul, 2003 ve Aleksandr Dugin, İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017.

yapı kurmak için yoğun çaba gösterdiği de bilinmektedir. Keza Çin de ekonomik gücü, yatırım kapasitesi ve yardım kabiliyetiyle Orta Asya'da nüfuzunu pekiştirmektedir. Rusya ve Çin'in öncülük ettikleri Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), hem son olarak Pakistan ve Hindistan'ı üye yaparak üye sayısını, etkinlik alanını artırmıştır hem de kurumsallaşmaya devam etmektedir. Rusya'nın, güvenlik öncelikleriyle, Çin'in ise ekonomik önceliklerle yaklaştığı ŞİÖ'nün pek çok yorumcu tarafından "Avrasya'nın NATO'su" olarak nitelendiği de unutulmamalıdır.

Avrasya'da güç merkezi oluşturmak için yapılması gerekenlerden biri de, bölge ülkelerini tüm yönleriyle, çok iyi tanımak, aralarındaki işbirliği ve rekabet alanlarını, gerilim konularını çok iyi bilmektir. Anımsatmak gerekir ki, SSCB döneminde Moskova; birliği oluşturan cumhuriyetlerin ekonomilerini ve endüstrilerini birbirlerine sıkıca bağlı olarak yapılandırmıştır. O nedenle SSCB dağıldıktan, birliği oluşturan ülkeler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, bu iktisadi bağların koparılması hem zaman almış hem de bir takım gerilimlere neden olmuştur. Bu yüzden, Avrasya'ya yönelik atılacak adımlarda bu gerçeklerin gözetilmesi gerekir.

Rusya lideri Putin, SSCB dağıldıktan sonra kurulan Bağımsız Devlet Topluluğu'nun fazla etkili, işlevsel, cazip olmadığını gördüğünden, savunma ve güvenlik alanında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya, Ermenistan) ve iktisadi alanda Avrasya Ekonomik Birliği (Rusya, Belarus, Kazakistan, Ermenistan, Kırgızistan) gibi oluşumlara öncülük etmiştir. Bu sayede hem Bağımsız Devletler Topluluğu üyelerinin bir kısmıyla ilişkilerini daha da derinleştirip, yoğunlaştırmaya hem de iktisadi bağları güçlendirmeye çalışmıştır. Avrasya Ekonomik Birliği üyesi ülkeler arasında malların, hizmetlerin ve emeğin serbest dolaşımının sağlanması, üye ülkelerin enerji, tarım, sanayi ve ulaşım politikalarında birlikte, ortak projeler geliştirmesi amaçlanmıştır. Bu birliğe ilişkin olarak bazı uzmanlar, Rusya'nın SSCB'yi yeni bir ad ve yapı içinde canlandırmaya çalıştığını savunurken, bazıları da bu birliğin, Asya kıtasında, Avrupa Birliği'ni örnek alan ekonomik ve siyasi bir ittifak olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye'nin Avrasya'da etkili olması için bütüncül, kapsamlı, sürekli ve istikrarlı bir politika izlemesi gerekir. Bu konuda batı adına değil, Türkiye nam ve hesabına adım atmak kadar, Rusya ve Çin'in hassasiyetlerini gözetmek, Türk Cumhuriyetleri'ni bu iki büyük güce karşı zor durumda bırakacak siyasetlerden özellikle kaçınmak zorunludur. Söylemlerin ve vaatlerin büyüklüğünün, bunları hayata geçirecek güç olmadıkça etkisiz

olduğu, daha vahimi mevcut itibarı daha da azalttığı dikkate alındığında, geçmiş hatalardan ders çıkarılmalıdır. Bakü - Tiflis - Ceyhan petrol boru hattı, Bakü - Tiflis - Erzurum doğalgaz boru hattı, Bakü - Tiflis - Kars demiryolu gibi projeler pek çok açıdan önemli olmakla birlikte, bu alanlarda daha atılacak çok adım vardır.

Avrasya'da güç merkezi olmak için dikkate alınması gereken ülkelerden biri de ABD'dir. Çünkü ABD hem kendi çıkarları açısından hem de en büyük rakibi olan Çin'in gelişmesini engellemek için, Avrasya'da etkili olmaya çalışmaktadır. Çin'in enerjide dışa bağımlı olması, en büyük enerji tedarikçileri arasında da Ortadoğu ve Avrasya'nın öne çıkması nedeniyle, ABD bu bölgelerde konumunu pekiştirmek istemektedir. Orta Asya, Hazar Havzası ve Sibirya'nın Çin'in enerji temini açısından önemi dikkate alındığında, ABD'nin buralardaki hamlelerinin hem Rusya'ya hem de Çin'e yönelik olduğu anlaşılır. ABD Karadeniz'de, Kafkasya'da, Hazar Havzası'nda, Baltık Denizi'nde, Balkanlar'da ve Doğu Avrupa'da ise hem doğrudan, hem de NATO vasıtasıyla nüfuzunu artırmaya ve Rusya'yı çevrelemeye çalışmaktadır.

Sonuç

Rusya da, Çin de, ABD de şu yalın gerçeğin farkındadır: Avrasya'da güçlü olmak için Ortadoğu'da etkili olmak, Ortadoğu'da güçlü olmak için Avrasya'da etkili olmak gerekir. Her üç ülke de hesaplarını buna göre yapmaktadır.

Türk Dünyası açısından bakıldığında ise şu kesindir: Türkiye olmadan, Türkiye inisiyatif almadan, Türkiye öncülük etmeden, Türk Dünyası'nın Avrasya'da güç merkezi oluşturması mümkün değildir. Kaldı ki bu da yetmez. Dünya ve bölge dengelerinin uygun olması, bölge ülkelerinin, rekabet içinde olunan ülkelerin de buna rıza göstermesi gerekir. Bu konuda Rusya, Çin, ABD ve İran'ın tavrı özellikle önemlidir.

Şurası açıktır; Türkiye'nin tarihsel birikimi, coğrafi konumu, iktisadi ilişkileri, enerji bağımlılığı, kültür havzası, ittifak ilişkileri, jeopolitik önemi ve stratejik değeri, tek yönlü, tek boyutlu, tek merkezli bir dış politika izlemesine engeldir. Üç yanı denizlerle çevrili bir yarımada olan Türkiye; hem Akdenizli hem Karadenizli, hem doğulu hem batılı, hem Asyalı hem Avrupalı, hem Balkan, hem Kafkas hem Ortadoğulu özelliklere sahiptir. Bu zenginlik, bu çeşitlilik Türkiye'nin mutfağına, musikisine yansıdığı gibi, dış politikasına da yansımak durumundadır. Mesele dünyanın batıdan doğuya kayan güç dengesini de gözeterek, bu uyumu içeren bir

dış politika izlemektir. Ne var ki politik, diplomatik, ekonomik iddialar ile devlet kapasitesi arasındaki ahengi, gerçekler ile niyetler arasındaki uyumu da gözetmek zorunludur. Bu başarılmazsa, hedefe de ulaşamaz. Tersine ciddi tehditlerle karşılaşılır.

Sonuç olarak Türk Dünyası'nın Avrasya'da güç merkezi oluşturabilmesi için, öncelikle Türk Cumhuriyetleri arasında her alanda ilişkilerin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi, gerekli stratejilerin saptanması, öncelikle ve özellikle de Rusya ve Çin'le ilişkilerin dikkate alınması gerekir.

Kaynakça

Aleksandr Dugin, **İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017.

Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım**, Küre Yayınları, İstanbul, 2003.

Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1992.

Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Yılığ 2013, ed: Turgut Demirtepe ve Murat Yılmaz, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayını, Ankara, 2015.

Volkan Özdemir, **Rusya'nın Kodları**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018.